

Badis Róbert*

Öngyilkosság a vajdasági magyarok körében a 21. század első évtizedében

Az öngyilkosság, mint társadalmi jelenség minden társadalomban megtalálható különböző mértékben. A kutatása interdiszciplináris társadalomtudományi megközelítést igényel, hiszen egyszerre határozzák meg pszichológiai, biológiai és szociológiai tényezők is. Egy közösség mentális egészségi állapotát is tükrözi az öngyilkosságok száma és aránya a közösségen belül. A vajdasági közéletben talán túl kevés szó esik a magas öngyilkossági hajlandóságról, amely sajnos kiemelten érinti a magyar népeiséget. A közvélemény ambivalens módon közelít a tabunak számító témához: a „hivatalos”, mindenki által *hallgatólagosan* elfogadott társadalmi álláspont szerint elítélendő az öngyilkosság, azonban szintén *hallgatólagosan*, talán túlságosan is megengedő a közvélemény az öngyilkossággal, mint problémamegoldó stratégiával szemben. Az öngyilkosságok okait kutatva sohasem találunk determinisztikus, csakis probábilis, tehát valószínűsítő tényezőket. Mint már említettük, az öngyilkosság kutatásakor mindenképpen interdiszciplináris megközelítést kell alkalmazni, mivel a valószínűsítő tényezők rendkívül szerteágazóak: mentális zavar, depresszió, függőség, személyiség sérülékenysége, környezeti hatásokra való túlságosan szenzibilitás, magányosság, társas kapcsolatok hiánya, a környezet megengedő hozzáállása. Látható, hogy a fenti tényezők egyes elemei biológiai tényezők (öröklött hajlamok), mások pedig pszicho-szociális (környezeti hatás és azok egyéni megélése) tényezők. A fenti tényezők egy kisebbségi társadalomban valószínűsíthető, hogy erőteljesebben fejtik ki hatásukat. Vajdaságban nem készült átfogó pszichológiai kutatás, mentális állapotfelmérés a magyar népeiségen belül, ami nehezíti a probléma megismerését. Jelen tanulmánynak nem célja az öngyilkosság okainak, hátterének kutatása. Amire vállalkozunk az az öngyilkosságok számának, gyakoriságának és demográfiai jellemzőinek a bemutatása.

* *Badis Róbert, szociológia szakos tanár, Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium, kutató, Identitás Kisebbségkutató Műhely, Zenta, PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Statisztika és Demográfia Szak*

Öngyilkosságok számának alakulása Szerbiában

Szerbiában az öngyilkosságokról 1956 óta rendelkezünk hivatalos adatokkal. Ettől a dátumtól publikálja a Jugoszláv Statisztikai Hivatal, majd később a Szerb Statisztikai Hivatal éves bontásban az elhalálozások számát, beleértve az öngyilkosságok számát is. Az erőszakos haláleseteket (gyilkosság, öngyilkosság és balesetek) sokszor nehéz különválasztani, mivel nehéz az egyértelmű besorolásuk az egyik vagy másik kategóriába. Ezen felül a kimutatható, hogy egyes országok alacsonyabb öngyilkossági arányszámokat hoznak nyilvánosságra, mivel a valóságos kép rossz színben tüntetné fel az országot. Goran Penev és Biljana Stanković kutatásai¹ szerint Szerbiában a más kategóriába sorolt öngyilkosságok aránya nem haladja meg a 15 százalékot.

Év	Öngyilkosságok száma			Öngyilkosságok száma 100.000 lakosra		
	Összesen	Férfi	Nő	Összesen	Férfi	Nő
1956	725	464	261	11,3	14,8	7,9
1961	886	559	327	13,2	17,1	9,6
1966	947	637	310	13,7	18,7	8,8
1971	1113	772	341	15,4	21,8	9,3
1976	1069	730	339	14,4	20,0	9,0
1981	1257	869	388	16,2	22,8	9,9
1986	1319	918	401	16,8	23,7	10,1
1990	1254	844	140	15,9	21,7	10,2
1991	1472	1016	456	18,8	26,4	11,4
1992	1638	1104	534	20,9	28,8	13,4
1993	1619	1072	547	20,7	28,0	13,7
1994	1527	1046	481	19,6	27,3	12,1
1995	1426	992	434	18,3	25,9	10,9
1996	1484	1025	459	19,1	26,8	11,6
1997	1622	1117	505	20,9	29,3	12,7
1998	1460	1015	445	18,8	26,7	11,3
1999	1572	1092	480	20,3	28,8	12,2
2000	1546	1072	474	20,1	28,4	12,1

¹ Goran Penev, Stanković Biljana: Samoubistva u Srbiji početkom 21. veka i kretanja u proteklih pedeset godina. In: Stanovništvo, XLV, 2/2007, 25-62.

2001	1443	1026	417	18,8	27,3	10,7
2002	1449	1053	396	19,3	28,9	10,3
2003	1381	998	383	18,5	27,4	10,0
2004	1346	979	367	18,0	27,0	9,6
2005	1442	1010	432	19,4	27,9	11,3
2006	1444	1022	422	19,5	28,4	11,1
2007	1354	969	385	18,3	27,0	10,1
2008	1290	903	387	17,6	25,3	10,2
2009	1376	1000	376	18,8	28,1	10,0
2010	1209	905	304	16,6	25,5	8,1
2011	1256	909	347	17,5	25,9	9,4
2012	1245	934	311	17,3	26,0	8,3
2013	1198	902	296	16,7	25,8	8,1

1. táblázat

Öngyilkosságok száma és aránya Szerbiában 1956 - 2013

Az elmúlt közel hatvan évben az öngyilkosságok száma jelentősen emelkedett Szerbiában. 1953 és 2013 között 73 ezer ember követett el öngyilkosságot az országban. Az 1950-es évektől a 2013-ig, 725-ről 1198-ra emelkedett az öngyilkosságok száma. Az 1990-es években Szerbiát több háború és gazdasági embargó sújtotta, aminek köszönhetően nagyon magas volt az öngyilkosságok száma és aránya a népességben belül. 1997-ben érte el a maximumát az öngyilkosságok száma, amikor 1622 esetet regisztráltak. Az öngyilkosságok aránya (100 ezer főre jutó) az 50-es évekbeli 12 körüli értékről emelkedett egészen az 1997-ben mért 20,9-es értékre. Az elmúlt tíz évben kisebb ingadozás mellett csökkenés mutatható ki az öngyilkossági hajlandóságban. Az 1. táblázatból egyértelműen látszik, hogy különböző mértékben érintettek a férfiak és a nők az öngyilkosságokban: az öngyilkosságok két harmadát férfiak követik el, egy harmadát pedig nők. Az ötvenes évektől kezdve emelkedett mind a férfiak, mind a nők körében az öngyilkosságot elkövetők száma, egészen a kilencvenes évekig. Az utóbbi öt évben, 2009-től kezdve mindkét nem esetében csökkenőben van az öngyilkosságot elkövetők aránya.

Az öngyilkosságok gyakorisága erős regionális differenciáltságot mutat Szerbiában. Igaz, hogy Vajdaságban számát tekintve kevesebb öngyilkosságot regisztrálnak, azonban a 100.000 főre vetítve a szinte kétszer többen lesznek öngyilkosok az tartományban, mint az ország

délebbi részén. 1956-ban Vajdaságban 18,0 öngyilkosság jutott 100.000 lakosra, Közép és Dél-Szerbiában pedig mindösszesen 8,7. Mindkét régió esetében növekedett az arány az 1990-es évek végéig. 1993 és 1999 volt az a két év, amikor kimagaslóan sokan vetettek véget életüknek önkéntesül (az első dátum a délszláv háború éve, a másik dátum pedig a NATO bombázás éve). Az elmúlt tíz évben a Vajdaságban csökkent az öngyilkosságok gyakorisága, Közép- és Dél-Szerbiában pedig inkább stagnált. A vajdasági statisztikák javulásának köszönhetően csökkent a különbség is a két régió között: 2009-ben 100.000 lakosra vetítve Közép és Dél-Szerbiában 16,7, Vajdaságban pedig 24,6 öngyilkosság jutott. Vajdaság egész népességét vizsgálva a fentebb említett konfliktusokkal terhelt években 30-nál is több öngyilkosság történt 100 ezer lakosra vetítve.

	Öngyilkosságok száma		Öngyilkosságok száma 100.000 lakosra	
	Közép Szerbia	Vajdaság	Közép Szerbia	Vajdaság
1956	406	319	8,7	18,0
1961	502	384	10,4	20,7
1966	459	488	9,2	25,5
1971	594	519	11,3	26,6
1976	568	501	10,5	25,2
1981	715	542	12,5	26,6
1986	783	536	13,5	26,1
1990	759	495	13,0	24,2
1991	749	623	14,6	30,9
1992	962	676	16,5	33,6
1993	928	691	16,0	34,5
1994	939	588	16,2	29,4
1995	867	559	14,9	28,1
1996	923	561	15,9	28,3
1997	1019	603	17,6	30,5
1998	897	563	15,5	28,6
1999	937	635	16,3	32,4
2000	959	587	16,7	30,1
2001	901	542	15,7	28,0
2002	923	526	16,9	25,8

2003	860	521	15,8	25,7
2004	802	544	14,7	26,9
2005	927	515	17,1	25,6
2006	909	535	16,8	26,7
2007	849	505	15,8	25,4
2008	826	464	15,4	23,4
2009	892	484	16,7	24,6
2010	765	444	14,9	22,7
2011	818	438	15,7	22,6
2012	806	439	15,2	22,8
2013	772	426	14,7	22,3

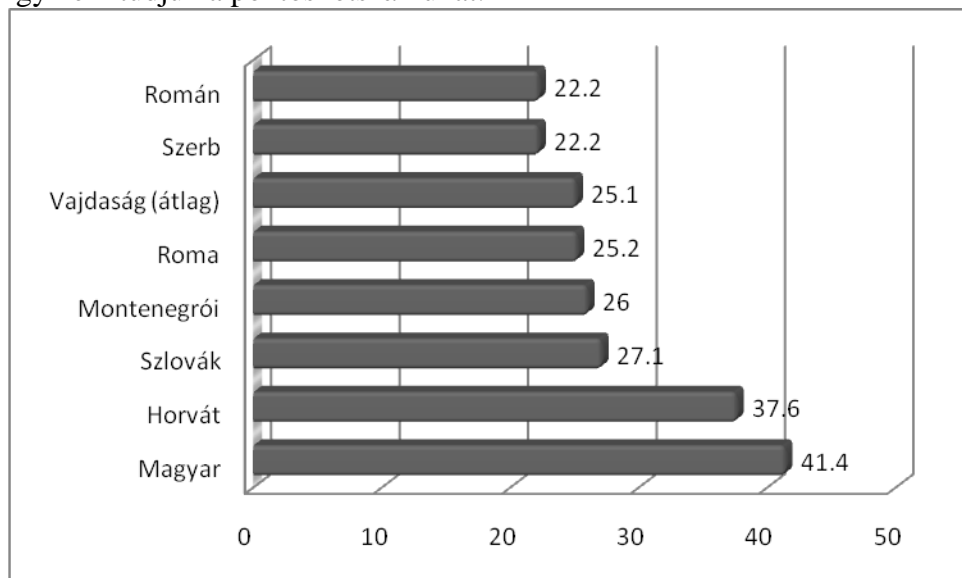
2. táblázat

Öngyilkosságok száma és aránya Dél Szerbiában és Vajdaságban 1956 - 2013

Feltételezhető, hogy egy országon belül a regionális különbségeket kulturális tényezők határozzák meg leginkább. Kulturálisak olyan értelemben, hogy egy adott vallás vagy nemzeti közösség kultúrája milyen mértékben megengedő az öngyilkossággal szemben, mint problémamegoldó, vagy pedig élethelyzetet feloldó cselekedettel. Bizonyos élethelyzetekben úgymond a közvélekedés hallgatólagoosan „engedélyezi” vagy legalábbis nem tartja bűnnek az egyénnek az öngyilkosságot. Ilyen élethelyzet lehet például gyógyíthatatlan betegség, amikor már a környezete terhére van az egyén (legalábbis ő így érzi), másrészt időskorban az özvegység, amikor az egyén magányos. Az öngyilkosságokat az okok felől nagyon nehéz kutatni, mivel minden eset egyedi és soha nincs ok okozati összefüggés egy-egy élethelyzet és az öngyilkosság választása között.

A regionális különbségek egy másik magyarázata lehet, hogy Vajdaságban sokkal több nemzeti kisebbség él, akiknek a kultúrája, habitusa, identitáskonstrukciója nagy mértékben eltér az államalkotó nemzetétől. Az értéket tíz évre számoltuk ki, figyelembe véve a nemzetiségenkénti év közepi népesség számát, illetve az öngyilkosságok számát a periódusban. Nemzetiségek szerint vizsgálva a magyarok körében találjuk a legmagasabb hajlandóságot az öngyilkosságra. Az elmúlt két népszámlálás közötti időszakot (2002 és 2011) vizsgálva kijelenthetjük, hogy a magyar nemzetiség körében a 100 ezer főre jutó öngyilkosok száma, számszerűsítve 41,4. A horvát nemzetiség esetében ez az arány 37,6. A romák átlagos arányt találunk, azonban ez nem feltétlenül tükrö-

zi a valóságot, mivel a népszámlálások rendre aluszámlálják a romákat, így nem tudjuk a pontos létszámukat.

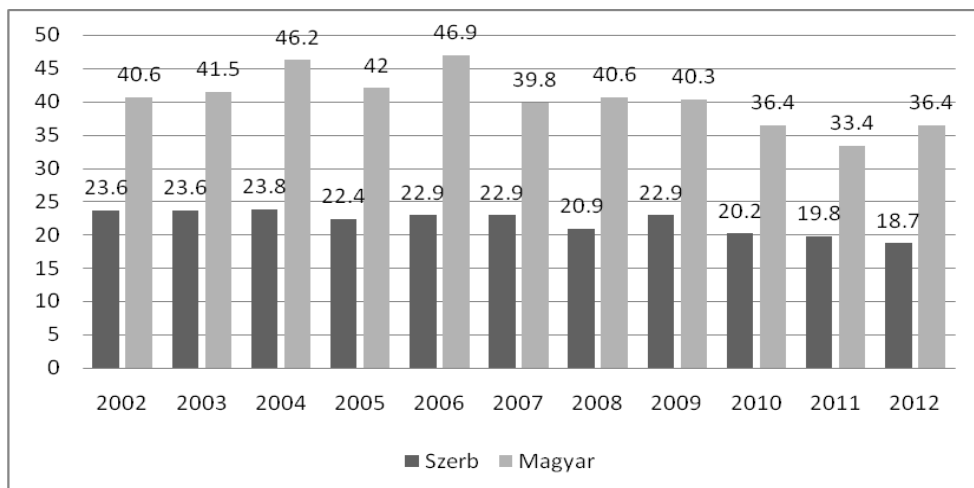

1. ábra

100 ezer főre jutó öngyilkosságok száma nemzetiségek szerint 2002-2011

Az öngyilkossági gyakoriságok kiszámításához viszont elengedhetetlen az össznépesség létszáma, mivel ebből számítjuk a 100.000 főre jutó öngyilkosságok számát. Vajdaságon belül azokban a községekben magas az öngyilkosságok aránya, ahol a magas a magyar népesség aránya is. Ezek a községek: Szabadka, Topolya, Kishegyes, Kanizsa, Zenta, Ada, Óbecse.

Tartományi szinten vizsgálva a magyar népesség esetében a 100 ezer főre jutó öngyilkosságok száma 2006-ban volt a legmagasabb, amikor elérte majdnem a 47-et. Az utóbbi pár évben csökkenésről beszélhetünk.

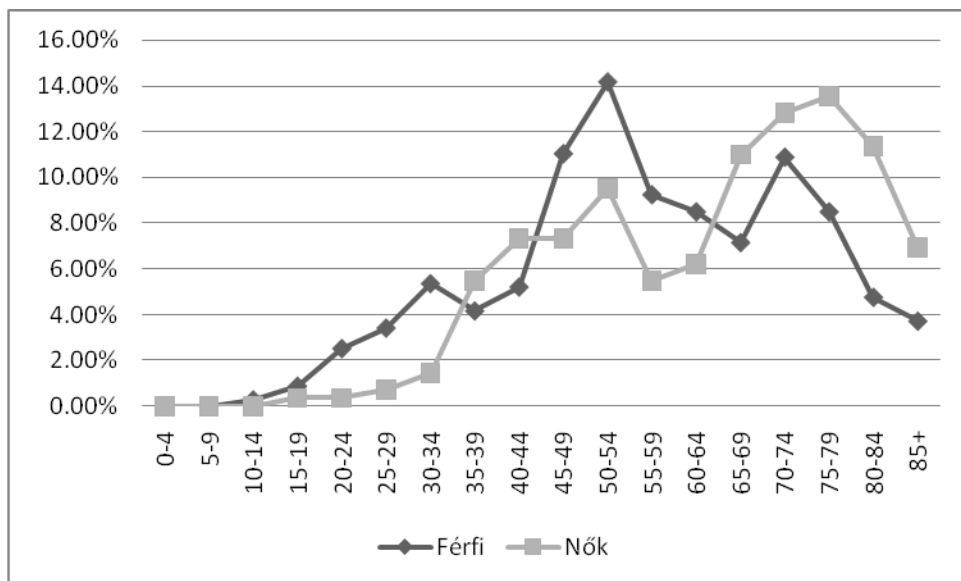

2. ábra

Öngyilkossági gyakoriság a magyar és a szerb népességen belül Vajdaságban 2002-2012

Bizonyos korhoz kötött élethelyzetek is valószínűsítik az öngyilkosságot. Ilyenkor az egyén veszélyeztetettebb, kiszolgáltatottabb, mint más élethelyzetekben. A legtöbb öngyilkosságot idős korban követik el az emberek. Szerbiában az öngyilkosságot elkövetők átlagéletkora 52 év.² Nemek szerint vizsgálva is megkülönböztethetünk korhoz kötődő jellegzetességeket (3. ábra). A férfiak esetében magasabb a fiatal korban elkövetett öngyilkosságok aránya, míg a nőknél alacsonyabb. A 30-34 egy korosztálytól a következő tíz évben a férfiak aránya visszaesik, a nőké pedig emelkedik. A férfiak újabb krízises időszaka a 45-59 év, amikor kimagaslóan sokan vetnek véget életüknek. Ezután visszaesik az öngyilkossági gyakoriság, majd megint emelkedik 70 év felett tetőzve.

² Aleksandar L. Jugović: *Socijalno-demografska i etološka obeležja suicida u savremenom društvu*. 533 p. Link: http://www.casopis.fasper.bg.ac.rs/izdanja/SEIR2011/vol10br3/3_OPSTE_TEME/01-Aleksandar_Jugovic.pdf (letöltve: 15.03.2016).

3. ábra
 Öngyilkosságok megoszlása a magyar népesség körében életkor szerint
 2002-2012

Az öngyilkosságok demográfiai elemzésével egy árnyalt képet kapunk az öngyilkosságok számáról és arányáról. Összefoglalva elmondható, hogy az öngyilkossági gyakoriság területileg differenciált, ami egyrészt regionális kulturális különbségekkel, másrészt a nemzetiségek érintettségével és területi elhelyezkedésével magyarázható. Az életben bizonyos krízishelyzetek megnövelik az öngyilkosság valószínűségét. Ilyen időszak az életközepi válság, illetve az időskori elmagányosodás. Szerbiában, de főleg Vajdaságban nemzetközi viszonylatban kifejezetten magas az öngyilkosságok aránya. A társadalom bizonyos esetekben nem nyújt megfelelő védelmet a tagjai számára, és a marginalizálódott egyének társas kapcsolatainak nem elég erős visszatartó erő az öngyilkossággal szemben. Ezzel a valós társadalmi problémával közösség szintjén foglalkoznia kellene. Azon országokban sikerült csökkenteni az öngyilkosságok számát, ahol a probléma megoldásába bekapcsolták az orvosokat, a pszichológusokat, a társadalomkutatókat és a politikum is egyértelműen a megoldáskeresés mögé tudott állni.

Felhasznált irodalom:

- Aleksandar L. Jugović: Socijalno-demografska i etološka obeležja suicida u savremenom društvu. 533 p. Link: http://www.casopis.fasper.bg.ac.rs/izdanja/SEIR2011/vol10br3/3_OPSTE_TEME/01-Aleksandar_Jugovic.pdf (letöltve: 15.03.2016)
- Goran Penev, Stanković Biljana: Samoubistva u Srbiji početkom 21. veka i kretanja u proteklih pedeset godina. In: Stanovništvo, XLV, 2/2007. 25-62. p
- Zonda Tamás: Öngyilkosság, statisztika, Társadalom. Kairos Kiadó. Budapest, 2006.
- Hódi Sándor: A „meghívott” halál. Fórum Kiadó. Újvidék, 1979.
- Branislava Knezić: Samoubistvo starih (Ne)voljno napuštanje života. Sociološki Pregled, XXXX. 2006/2. 283-29